

[B] **DE DRUIF OP HET PAGINAWIT. OVER
“GEDICHTEN 1962-1990” VAN HANS FAVEREY**

Geen poëtisch oeuvre is zo streng als dat van Hans Faverey (1933-1990). In zijn werk draait het niet om de boodschap, maar om de streng doorgevoerde vorm. De teksten hebben een sterk gesloten karakter en zijn in hoge mate autonoom: Favereys gedichten zijn “taalbouwsels” waarin de woorden het materiaal zijn voor “taalprocessen”. Tegen het einde van zijn korte leven, in zijn bundels vanaf de late jaren tachtig, wordt zijn poëzie steeds opener.

In de bovenstaande alinea heb ik, letterlijk of minder letterlijk, een aantal ingesleten uitspraken over Favereys werk overgenomen. Helemaal onwaar zijn die uitspraken niet. Inderdaad gaat het, zeker bij de vroege Faverey van *Gedichten* (1968), *Gedichten 2* (1972) en *Chrysanten, roeiers* (1977), voortdurend over de onmogelijkheid tot communiceren, over het vergeefse ontsnappen aan het gapende paginawit. Deze tekst uit de debuutbundel kan bijvoorbeeld vanuit dat kader worden gelezen:

Een lek in het zwijgen: noise –.

Welke codes? welke filters?

(De 1e druif: pets!

De 2e druif: pets!

de de-

Als er al een lek in het zwijgen kan bestaan, zo stelt dit gedicht, dan treedt er onmiddellijk “noise” op. Dat is een woord dat zowel een teveel aan geluid als een teveel aan informatie kan aanduiden. In de tweede regel lijkt een spreker wanhopig op zoek naar een manier om die (poëtische) communicatie te stroomlijnen door naar een “code” of “filter” op zoek te gaan, waarna de informatieoverdracht in de laatste regel stopt.

Maar wat moeten we met die druiven aan, waarvan in de derde en vierde regel sprake is? Zijn het bommetjes die (“pets!”) stukslaan tegen het wit van de pagina en de lezer uit zijn serieuze lezing opschrikken? Moeten ze herinneren aan de tomaten of het rottend fruit die door een “boe” roepend publiek naar de podiumkunstenaar

Hans Faverey.

gegooid worden? Ze doorbreken hoe dan ook de geslotenheid van het vers. Vrijwel alle vroege teksten van Faverey bevatten zulke momenten, die behoorlijk op de lachspieren kunnen werken. Neem een vers waarin een vergelijking tussen beulen en roeiers wordt gemaakt: “Wat een rivierlandschappen; / wat een ongemakkelijke ruimten.” En dan het droogkomische slot: “En wat een klungelig // instrumentarium vaak.”

Ik ben dol op die eerste drie bundels van Faverey. Het is misleidend de gedichten daarin als “autonome taalbouwsels” te beschouwen; dat suggereert dat de teksten in zichzelf gesloten zouden zijn, terwijl ze juist met veel plezier allerlei materiaal combineren. In deze bundels vinden spreektaalzinnnetjes even gemakkelijk hun plek als termen uit de informatica. Ook probeert Faverey Engelse of anderstalige fragmenten in zijn tekst te integreren en zet hij zijn leestekens neer waar ze eigenlijk niet horen, maar wel degelijk blijken te passen. Het maakt deze gedichten experimenteel, in de letterlijke zin van het woord: het lijkt wel alsof we de dichter ter plekke de mogelijkheden van de taal zien exploreren.

Het gevoel aanwezig te zijn bij het experiment is misleidend; wat de lezer van de eerste bundels van Faverey ziet, is het resultaat, een complete tekst. De recente uitgave van *Gedichten 1962-1990* biedt ons voor het eerst meer inzicht in het schrijfproces en de ontwikkeling van het oeuvre. De bundel is een uitbreiding van de *Verzamelde gedichten* die voor het eerst in 1993 werden uitgegeven. Daarin werden alle gepubliceerde bundels degelijk geëditeerd bij elkaar gebracht. In de nieuwe uitgave werden aan die verzameling bijna tweehonderd nagelaten gedichten toegevoegd, die door editrice Marita Mathijssen uit de uitvoerige nalatenschap van Faverey werden gekozen. Hoewel de verschillende varianten bij of correcties in de teksten zijn weggelaten, bieden deze verworpen gedichten – vrijwel alle teksten stammen uit de vroege periode vóór 1977 – zicht op de manier waarop Faverey zijn teksten schreef en selecteerde.

Veel van de gedichten en reeksen sluiten naadloos aan bij de Faverey zoals we die kennen: de dichter die het dichten – en misschien ook het lezen – als een verdwijntruc ziet. Zo zijn er “7 lezingen van

de treurige gebeurtenissen in Arcadië”, waarin zeven regels zevenmaal in een verschillende volgorde worden weergegeven; onder aan het laatste gedicht staat de fascinerende aanwijzing “da capo tot je er niet meer bent”. Maar *Gedichten 1962-1990* wordt vooral de moeite waard door die gedichten die iets toevoegen aan wat we al wisten. Zo blijkt Faverey, blijkens het nawoord, in 1964 een complete bundel bij uitgeverij Querido aangeleverd te hebben, die werd afgewezen en ongepubliceerd bleef. Helaas staat niet duidelijk in de inhoudsopgave om welke gedichten het gaat, maar na wat spuurwerk in de meegeleverde lijst van dateringen blijkt dat het de eerste zestien nagelaten verzen moeten zijn. Het zijn de oudste teksten die we van Faverey kennen, op de veertien gedichten na die in *Podium* (1962) verschenen en in 1980 al in de bundel *Gedichten* werden gepubliceerd. Waar de Faverey van 1962 nog niet experimenteerde met leestekens, daar zien we in 1964 voor het eerst de tekstuele grapjes terug die ook in het debuutboek te vinden zullen zijn (het ontbreken van “haakjes sluiten” bijvoorbeeld).

Een andere verrassing is de reeks ‘Nogmaals: killroy’ uit het begin van de jaren zeventig. Hierin verwijst de dichter naar het stripfiguurtje Kilroy, dat beschouwd wordt als een embleem van het Amerikaanse leger. Amerikaanse soldaten kalkten dit elementair getekende mannetje tijdens de Tweede Wereldoorlog overal op de muren, met de tekst “Kilroy was here” erbij. Over de betekenis en herkomst ervan wordt al decennialang gespeculeerd. Bij Faverey heeft Kilroy er een dodelijke tweede l (“killroy”) bijgekregen en symboliseert het poppetje de militaire dominantie van het Amerikaanse leger, vooral in de Vietnamoorlog. Zo lezen we dat killroy stuit op “enkele fraaie kiezen / van de homo ano- / nymicus viet- / namiensis”, die hij vervolgens wil gaan gebruiken voor een broche “voor mijn mom (: daughter / of the american // revolution)”. Dit is een staaltje topicale, zelfs licht maatschappijkritische poëzie dat we niet kennen van Faverey. Hij heeft zulke gedichten misschien daarom uit de gepubliceerde bundels gehouden: een te politieke toon zou de “zuivere” indruk die het werk geeft wel eens kunnen vertroebelen.

De mooiste vondsten uit deze nieuwe bundeling zijn misschien de acht illustraties achterin. Hier zien we foto’s van een aantal getypte, soms met de hand

gecorrigeerde of handgeschreven kladversies. Zo is pas echt goed te zien hoe deze dichter werkte; hoe hij verschillende varianten onder elkaar uitprobeerde, naar synoniemen zocht, er soms toch niet uitkwam. Er is bijvoorbeeld een onvoltooid gedicht vóór 1970 waarin we eerst lezen: “Week // als een zuidvrucht; / een sappig, zwerfziek / eiland in de tong”, later “Zo’n weke zuidvrucht / op de tongriem” en daarna “Zo’n weke zuidvrucht / die de tong afgraast”. Dichter bij de schrijvende Faverey kunnen we niet komen.

Hoewel Marita Mathijssen om begrijpelijke redenen heeft gekozen om van deze nieuwe bundel een leeseditie te maken, waarbij dus niet de tekstvarianten maar slechts de als “af” beschouwde gedichten werden opgenomen, maken deze foto’s van kladversies benieuwd naar meer. Misschien wordt het nog eens mogelijk deze manuscripten vrij te geven, al is het maar digitaal. Een groot publiek zal het niet aantrekken, maar het biedt de geïnteresseerde lezer wel de kans om bij Faverey over de schouder te kijken, wanneer hij in de periode 1962-1977 bezig is met tekstuele experimenten die nog altijd verbluffend fris en eigenzinnig zijn.

LAURENS HAM

HANS FAVEREY, *Gedichten 1962-1990*, De Bezige Bij, Amsterdam, 2010, 1.008 p.